

**Pannon Egyetem
Intézményi Tudományos Diákköri
Konferencia
2011**

**Festetics uradalom szőlőművelése
Deductio Tabellák alapján**

Készítette: Baráth Szilveszter

Témavezető: Dr. Lukács Gábor, Dr. Kocsondi József

PE-Georgikon, Gazdasági és Társadalomtudományi Tanszék

1. Bevezető és célkitűzés
2. Irodalmi áttekintés
 - 2.1. Nyugat-Magyarország szőlészete-borászata a 18. században
 - 2.2 A Fesztetics Uradalom és a Georgikon szőlészete és borászata
 - 2.3. Nagyváthy János reformjai a szőlészet és a borászat területén
 - 2.3.1. Nagyváthy szőlőművelési instrukciói
 - 2.3.2. Nagyváthy borászati instrukciói
3. Saját vizsgálatok
 - 3.1. A Keszthelyi Uradalom kimutatásainak rendszere
 - 3.2. Deductio-k és Tabellák
 - 3.3. Jövedelmezőség
 - 3.3.1. Bevételek
 - 3.3.2. Kiadások
4. Következtetések
5. Összefoglalás
6. Felhasznált források

1. Bevezető és célkitűzés

Ezen Tabella arra való, hogy belőle meg=lehessen tudni, hogy van –é, lesz-é az idén annyi Bor, hogy véle a jövő Esztendő*béli szükségét be=érje a' Gazdaság, vagy pedig kész pénzen mennyit kellessen bé=venni a' Kortsmákba, vagy Kereskedés végett? és mellyikben kél el=leg=több Bor Esztendő*t által, s mi haszon volt a Bor arultatáson a' mult Esztendő*ben? „(Nagyváthy, 1792)

A szőlő (*Vitis vinifera* L.) nagyon érdekes kultúrnövény. Nem a morfológiájában, nem is az élettanában, hisz ez az állítás bármelyik kultúrfajra és -fajtára igaz lehetne. Különlegessége az emberek és a szőlő kapcsolatában, az emberek hozzáállásában, mikor eme növény termesztéséről esik szó. Egyetemi tanulmányaim alatt gyakorta ütközött ki, hogy a szőlőt hiába soroljuk a gyümölcsök közé, attól még külön kell vele foglalkozni, és nem illendő és nem is szokás egy kalap alá venni a többi gyümölccsel.

Az embert a termesztésbe vonása óta szinte ámulatba ejti, magával ragadja a növény, és minden termeszto igyekezett a lehető legtöbbet kihozni a tőkéből. A szőlő sokrétű felhasználási lehetőséget ad a gazdák számára, valamint a belőle készült termékek is mind a mai napig piacképesek.

Dolgozatom témája a Festetics uradalom szőlőtermesztése. A dolgozatomban kifejtem a szőlőtermesztés módozatait, a leszüretelt szőlő mennyiségét, illetve az ebből készült termékeket veszem górcső alá, abból a szempontból, hogy mennyi bevételt hozott egykoron Festetics Györgynek. Az uradalom felvirágoztatása a Nagyváthy János jószágkormányzó nevéhez fűződik, tőle gyakorta idézek a dolgozat sorai közt, a Magyar Practicus Termeszto, A” Szorgalmatos Mezei Gazda és az Instructio című könyveinek megfelelő részleteiből.

Érdeemes lesz megfigyelni, hogy az uradalom területén található tőkék, - kis szójátékkal élve - mennyi tőkét hoztak a birtokra. Ebben segítségemre lesz a korabeli Deductio-s és Summarium Tabellák. A Tabellákból kiderül, hogy a szőlőből és az abból előállított termékeiből, mennyi java származott a családi birtoknak. Természetesen a kimutatás másik része is sokat mond, amiben a költségeket sorolják fel tételesen. Sőt, arra is van példa, hogy kalákában dolgozókat a majdani termésből fizették ki a szolgáltatásokért cserébe.

Dolgozatomban megvizsgálom és elemzem Nagyváthy János munkásságát a szőlészet-borászat területén, valamint a Tabellák alapján megvizsgálom a borból származó jövedelmeket, a borászkodás kiadásait, ráfordításait, elsősorban a Keszthelyi Uradalomban. Nagyváthy az Uradalom jószágkormányzójaként sokat tett azért, hogy új módszereket

alkalmazva, illetve az elavultakat felkutatva, módosítva vagy elhagyva, a veszteségesen működő gazdaságot felvirágoztassa.

1. kép: Nagyváthy János (Forrás: Internet 1)

2. Irodalmi áttekintés

2.1. Nyugat-Magyarország szőlészete-borászata a 18. században

A manapság termelt szőlő és bormennyiségről rengeteg forrást találhatunk a könyvek, a folyóiratok és az internet oldalain. A 18. század szőlőtermesztéséről és borászatáról már nehezebb. A források tekintetében itt nem azok számával, hanem azok minőségével és hasznosságával kell számolni.

Az agrártörténet illetve a kertészettörténet a történettudomány része. Ide tartozik még: a köztörténet, a művelődéstörténet, a politikatörténet, a gazdaságtörténet, társadalomtörténet stb. Ebből kiindulva a szőlészet és a borászat történetét e tudomány keretein belül kell keresnünk, ha a 18. századi Nyugat-Magyarországról keresünk forrásokat.

Csoma Zsigmond: Kertészet és polgárosodás című művében azonban rendkívül jól összefoglalja az agrár- és kertészettörténet tényeit és ismereteit erről az időszakról. A műben olyan irodalmakat vonultat fel, melyeket a kor meghatározó emberei, egy-egy terület szakértői írtak le. Ezek közül emelek ki néhány fontosabbat.

A törökkel vívott háborúk, a három részre szakadt ország, és a belpolitika rányomta a bélyegét a gazdaságra, és ezzel együtt a fejlődés lehetőségeire. A Dunántúl kedvezőbb helyzetben volt ezekben a nehéz időkben, hiszen a nyugati piacok tartós felvásárló erőt jelentettek a gazdák számára, ugyanakkor a végvári rendszer miatt védettebb is volt.

A könyvek és kalendáriumok kiadása területén azonban voltak elmaradások. 1753-ig csak Lippay János Calendarium-a (négy kiadás) és a Psoni Kert-je (második kiadás) jelentette akkor a szakirodalmat. A Calendarium összesen 6 kiadást élt meg, tanácsai pedig a Nyugat-Magyarország paraszti és uradalmi birtokaira vonatkoztathatók. Hatása jelentős még a későbbi években is. Mint neve is mutatja, a Calendarium hónapokra bontva fejt ki a mezőgazdasági munkákat, időrendben, 62 oldalon, 278 pontba foglalva. A mű felöleli a növénytermesztés, gyümölcs-, zöldség-, szőlőtermesztés és a borkezelés témaköreit.

Az első borászati irodalom, 1715-ben került ki Komáromy János Péter kezei alól. A Dissertatio physico-medica inauguralis de vino soproniensis felsorolja és leírja a soproni és az aszúsodó szőlőfajtákat. E mű után több hasonló is napvilágot látott, amelyek fizikai és orvosi szemlélettel vizsgálják a szőlőt és a bort. E megközelítés nem meglepő, ha tudjuk azt, hogy a

szőlész-borász szakirodalomra nagyhatást gyakoroltak az orvosok és más természettudósok is (Komáromy maga is orvos volt).

Bél Mátyás, 1722-ben írta meg *De re rustica* című művét, Komáromy hatására. A műben leírtak mára helytörténeti és borvidék-történeti adatokká váltak. A *De re rustica* nagy hátránya azonban, hogy az újításokat nem veszi bele, mellőzi a korszerűséget, viszont a történelem folyamán összegyűlt tudást összegzi, az ókor klasszikus íróitól kezdve a mű megjelenéig.

Tessedik Sámuel, rövid, de annál velősebb keszthelyi tevékenysége révén, szintén hatott a Dunántúl szőlőtermesztésére. A 19. század elején több cikket is jelentetett meg témában. Felhívta a figyelmet a muskotályszőlők hasznosságára, a hibás vagy elavult eljárásokra, a termesztés hiányosságait sorolta fel, és javasolta a szakirodalom tanulmányozását is a termeszőknek.

Mitterpacher Lajos nevét kevesen ismerték akkor. A pesti egyetem professzora, az *Elementa rei rustica* című három kötetes művében a mezőgazdaság egészére vonatkozó ismereteket írt le. A *Ratio Educationis* rendelkezés értelmében a filozófiai karon oktatottak mezőgazdasági – és ezzel együtt szőlészeti-borászati – ismereteket is. A megemlített mű ezen előadások pontos kidolgozása. Második kötetében a szőlőtermesztésről is ír. Az eredetire vonatkozó ismeretekben leírja, hogy a kerti szőlőnek (*Vitis vinifera* L.) a ligeti –vagy erdei – szőlő (*Vitis sylvestris* L.) az őse. A szántóföldi növényekhez hasonlóan írja le és rendszerezi az egyes szőlőfajtákat is. A mű harmadik kötetében a mezőgazdasági termékek feldolgozását tárgyalja. A borászat is helyet kapott benne, azon belül a mustkészítés, a bortárolás és a borfejtés, valamint a pálinkafőzés is. (Utóbbi a Tabelláknál is fontos szerepet játszik.)

„Mitterpacher tanítványa volt Nagyváthy János is, aki az újabbbkori mezőgazdasági ismereteket elsőként próbálta ki a mindennapi gyakorlati életben. Szívósan dolgozott szaktudományos munkáján, s 1791-ben gróf Széchényi Ferenc támogatásával elhagyta a nyomdát. „A szorgalmatos mezei gazda” két vaskos kötete. A következő évben már meghívást kapott Festetics Györgytől: vállalja el uradalmának jószágkormányzói tisztségét. Kérésének eleget téve, Keszthelyre költözött.” (Csoma, 1997)

Nagyhatású szakírója volt a kornak még Pethe Ferenc is, aki nem csak író volt, hanem „kritikus” is. Gyakorta forgatta a külföldi – főleg német nyelvű – szakirodalmat és levonta a következtetéseket, az információk hasznosságát vagy haszontalanságát illetően. A *Pallérozott Mezei Gazda* című munkájának II. kötetében a szőlészetről is ír, a *Nemzeti Gazda* című mezőgazdasági folyóiratban több cikket is jelentett meg a témáról. 1827-ben külön

könyvecskét adott ki, ahol összefoglalja a budai szőlőtelepítés eredményeit, ami nagyobb tenyészterületével és újszerű támrendszerével számított különlegességnek.

Schams Ferenc, a téma nagy gondolkodója, beutazta a hazai és külföldi borvidékeket, és élményeit, tapasztalatait a két kötetes Ungarns Weinbau-ban adta közre, 1835-ben. Csoma szerint a mű tekinthető Bél Mátyás befejezetlen, borvidékek leírását tartalmazó művének folytatásaként. Az első kötet geográfia, éghajlat, természeti adottságok leírása az egyes területeken, majd a magyar borokat és a szőlőművelést tárgyalja. A második kötetben az egyes borvidékek szőlészeti és borászati tevékenységét fejti ki, köztük példaként említve Pécs-Villány, Eger, Pozsony, Somló, Balatonmellék, Buda, stb.

Láthatjuk tehát, lendületes a fejlődés a szőlészet és a borászat terén a 18. század végén, és a 19. század elején. A növény és igényeinek alaposabb megismerése, a fajták leírása és azok megfelelő termesztésbe vonása, valamint a készítendő bor eljárásainak ismertetése egyre szükségesebbé vált. Egyik-másik felsorolt mű csak a tehetősebb uradalmak vezetőihez jutottak el, míg mások a gazdák nagy részéhez is kézhez kerültek. A szőlészet és a borászat pedig jelentős ága volt a kertészetnek, ahogyan ma is.

2.2 A Festetics Uradalom és a Georgikon szőlészete és borászata

„A 18. sz. végén Keszthely a felsőfokú mezőgazdasági ismeretek oktatásának magyarországi központja lett. A Festeticsek keszthelyi uradalma – épp a Georgikon révén is – kezdetben a keszthelyi prefektúrához, majd a keszthelyi uradalomhoz tartozott georgikoni major a felső, cserhádi, vállusi, rezi, szentandrás, vonyarci, meszesgyörki, sármelléki, vidnornyaszőllősi majorok mellett. A Festetics birtok 10 uradalma (keszthelyi, balatonszentgyörgyi, csurgói, szentmiklósi, csáktornyai, kemendi, vasvári, sági, szalkszentmártoni, soproni) 2534 és 6/8 kapásnyi szőlőjéből a keszthelyi uradalomnak volt a legnagyobb allodiális, uradalmi szőlőterülete, 724 és 6/8 kapásnyi.” (Csoma, 1994-1995)

Nagyváthy az Instructióban leírja, hogy s miként érdemes szőlőt művelni. Az uradalom jószágkormányzójaként be is tartatta azokat, illetve számon kérte a hiányokat. A Deductiókban pedig ott vannak a kimutatások. Nagyváthy részletes kimutatásokat vezetett, és precízsege segítette hozzá ahhoz, hogy a Festetics birtok adósságát megszüntesse.

Szőlészeti terén is mindent megtett, hogy tapasztalatait és tudását (melyek javarészt a „Tokaj Hegyallyán” szerzett) átadja és a szőlőbirtokokat is ekként művelte. Csoma (1994-1995) szerint Nagyváthy oktatói tevékenysége, a szőlészeti-borászati ismeretei a Georgikon illetve azok hallgatói révén eljutott az ország számos pontjára, így a többi uradalomba is.

Nagyváthy János a szerepét minden egyes feladatnál kiemeli, az idézett műben szakértelemmel áll a szőlőtermesztéséhez és a bortermeléséhez. Újításokat vezet be, logikusan szervezi a munkát, és természetesen készül a váratlan események elhárítására is.

Nagy újítás volt a trágyázás bevezetése, amit október és január-február hónapokra írt elő. Szerves trágyát, „ölföldet”, kiszáradt tőfeneket, megrohadt sarat és iszapot is felhasználtak, amiket a márciusi kitakarásnál keverték a tőke tövéhez.

A karózást is fontos munkának vette. Ausztriai szőlészetekben figyelte meg, hogy a tél beállta előtt, a szüretet követően kihúzták azokat – főleg az asszonyok és a gyerekek feladata volt – és áprilisban a metszés, oltás, bujtás időszakában állították vissza a tőkék mellé.

Roszsabb években javasolta, hogy a munkákat halasszák el mindig egy kicsit későbbre, mint a délebbi területeken folyó munkálatokat, ugyanis a szőlő ezt kevésbé sínyli meg. A kötözést is több menetben javasolja, a „levelezést” (a szőlőtőke levelektől való folyamatos megfosztását) azonban nem. Nagyváthy ezt azzal magyarázta, hogy a szőlőtőkén hagyott levelek árnyékában jobban fejlődik a szőlő. A gyomlálást azonban jó ötletnek tartotta és

gyakorta kapáltatta a szőlő sorait, mivel megítélése szerint az értékes vizet a gyomok elveszik a tőkétől.

A szüretet október közepén rendelte el. Egyes fajtákkal kivételt képeztek, hiszen nem lehetett a tőkén hagyni a korai érésűeket, de leginkább a jól termő területeket a megnevezett dátumtól szedette. (Megjegyzés: manapság már augusztusban kezdődik a szüret, és szeptember végig lecseng.) A szüretet követően pedig már készültek is a jövő évre való munkákkal. A karók felszedése után bujtatást, metszést, vízelvezető árkok kiásását, a trágyaanyag összehordását, mely következő év őszére így már teljesen éretté vált.

A szüretelés alatt a munkaszervezéssel is sokat nyert az uradalom, hiszen a az uradalom tetemes adóssággal rendelkezett, így nem csoda, hogy minden forint és krajcár számított. „a Például, ha a szüretelést eső akadályozta, a napszámosokat és a robotoló jobbágyságot Gyenge tövekk bé takarításához, a Leányokat pedig és a gyerekeket a karó kiszedéséhez” (Közönséges Instructio) állította be. Így sem a napszám, sem a robot haszna nem veszett el.

Mint minden területen, a borászatban is megkövetelte a precízséget, és lelkiismeretessége messzemenően túltett mindenkin. Csoma szerint a szüret közeledtével már ellenőriztetett mindent, ami a szőlő feldolgozásához, a bor készítéséhez és tárolásához kell. A hordók tisztaságát és tartósságát is szem előtt tartotta. Sőt, hogy ne vesszen kárba bor, 2-3 tartalék faabroncsot is rendelt a pincékbe, ha esetleg valamelyik hordóról lepattogna. A leveles törkölyből pálinkát készíttetett, ezzel is növelve az árusítható és bevételt adó áruk körét.

Nyilvántartásra kötelezte a kasznárokat. Ebben szerepelnie kellett értelemszerűen a hordók és kádak számának, űrtartalmának és sorszámának, valamint annak, hogy vörös vagy fehér bor van benne, kilencedből, vagy készpénzből vásárolt bor-e, ráadásul az uradalmi birtok melyik hegyéről és mikor került bele a bor. Rövidítette mustnyerés és a feldolgozás idejét, az érés idejét pedig fűthető erjesztőpincékben gyorsította meg.

A töltögetést ő maga felügyelte. A művelet többször megismételték, decembertől egészen májusig. A töltögetéshez előírta a zárt pinceajtókat, valamint azt, hogy minél hűvösebb időkben történjék. Az akonalyukakat tisztaruhával záratta le, hogy ne penészedjenek. A szurokkal lezáratott hordókhoz – tisztartó engedélye vagy utasítása nélkül – nem nyúlhatott sem a pintér, sem a kasznár.

Csoma Zsigmond két fejezeten át kifejti, hogy Nagyváthy módszerei miként épültek be a szőlészeti-borászati ismeretek oktatásába. Mindez azért jelentős dolog, mert korábban kevés intézmény foglalkozott az ismertek ilyen magas szintű átadásával. Ennek oka abban keresendő, hogy nem volt erre még igény, ugyanis ezen ismerteket apáról-fiúra örökölték a

gazdák, és mint mindig a gyakorlat, a rutin és az évszázados tapasztalatok is hozzásegítették ahhoz a kezdő szőlészt, hogy élete végére mester legyen.

Csoma fent megemlített forrása 1771-es keltezéssel beszámol arról, hogy Tessedik Sámuel, egyedülálló módon, megalapítja Szarvason a gyümölcsfaápolás és a kertészet alapjait oktató iskolát, az Industrie-Schule példájára. Mitterpach Lajos mezőgazdasági és kertészeti ismereteket oktatott a Collegium Oeconomicumban, melyet 1777-ben Pestre költöztettek át. Mitterpach Tessedik gondolatait felkarolta, habár ezekben az időkben háttérbe szorult ezen ismeretek oktatásának fontossága.

Merész döntés volt tehát Festetics Györgytől, hogy ebben a légkörben alapította meg Európa első mezőgazdasági ismereteket oktató, felsőfokú intézményét. Az 1797-ben megnyitott Georgikon tangazdaságának területét pénzben fizették meg az egykori tulajdonosoknak. „Két évvel később, október 1-én József nádornak azt jelenthette a gróf, hogy többek között 200 hold földje, 100 hold rétje és szőleje, 100 hold erdeje és gyümölcsöse, 20 hold botanikus kertje van az iskolának.” (Csoma 1994-1995) Bulla Károly volt a Georgikon első oktatója, majd később Asbóth János lépett a helyére.

Az oktatók története szerteágazó, és valóban részlet gazdag információk állnak rendelkezésre, de dolgozatom témájához már nem tartozik szorosan. A dolgozatom által feltárt időszak sem fedí már le a tanári kar történetét.

A Georgikonon a szőlészet és a borászat ismereteit a Nagyváthy által leírt Instructiókból vették és oktatták. Nem is csoda, ha belegondolunk abba, hogy a környéken ő volt a legtapasztaltabb és a leghatékonyabb ezen a téren. Pontossága révén a tananyag mind terjedelmében, mind tartalmilag kiváló volt. Az idő előrehaladtával a tananyag is folyamatosan bővült, az újabb ismereteket is beleszőtték.

Az ismeretek terén Csoma három, a Georgikon alapítását követő évtizedekben, hallgatók által írt jegyzetekre hívja fel a figyelmünket. Az első az „Oenologia” címet viseli, amit 1826-ra datálnak. A 19 szakaszból álló jegyzet kitér a szőlőművelés egészére vonatkozóan. Megtalálható benne a szőlőfajták leírása, az éghajlati és talajtani adottságok ismertetése, karózás, kötözés, metszés stb. művelet bemutatása, a kórképek a szőlő betegségeit illetően, a szüretelés felszerelései, a szüreti idő meghatározása, a borok kezeléséig minden.

A második kézirat címe: „Gazdaságbéli Kalendárium mely Schmidt József K. G. (keszthelyi georgikoni) Practicans által le irattatott Keszthelyen 1828-ik esztendőben”. Habár ez a jegyzet is túlhalad Nagyváthy munkásságának idején érdemes vele foglalkozni. Annál is inkább, mert Nagyváthy János 1795-ben írt Instructió-ját tartalmazza. A műben szinte

hónapokra bontva található meg a szőlőben és a borospincében éppen aktuális tennivalók listája és leírása, valamint azoknak magyarázata.

„... alább való fajtu, továbbá a felettebb vén vagy egyéb hibás Tőkék bizonyos jel által való megjelenése, hogy azok helyébe őszel, vagy jövő Tavasszal nemessbbek, és hasznosabbak plántáltathassanak. Szintén úgy a különösen jó, és termékeny tőkék is más jellel meg jegyeztessenek, mellyekről a szaporítás leghasznosabban történik meg...”

A megjelölt forrás természetesen még mindig Csoma Zsigmond gyűjtőmunkájának eredménye. Ez a szakasz a Kalendárium szeptemberi részén található, ahol már megfigyelhető, mennyi gondot fordítottak a fajtajellegek azonosítására és a szelekcióra is! A kevésbé jól termő, illetve a régi töveket megjelölték, hogy azok helyére még ősszel, vagy tavasszal újabb töveket tegyenek. Természetesen a jobb termőképességű fajtaikat szaporították tovább, és az azokról dugványozott csemetéket ültették a kevésbé jók helyére.

A harmadik kézirat címe: „Szőlő Művelés a mint a Keszthelyi Georgiconba előadatik 1837”. Eme jegyzet már szőlőfajtaikat is megemlíti, a teljesség igénye nélkül: Csapos (Furmint régi neve), Lager és Silber weiss, Kleiner Rislingm Orlean, Ortlieberm Traminer, Frank pino, Etinet stb. Ezek természetesen nem csak hazai fajtaikat, hanem más országok szőlőtermővidékeinek fajtaikat is leírja.

A telepítések szempontjait is sorba veszi, a tájolástól egészen az ültetvény telepítése előtti „előveteményig” – spanyol lóherét vagy lucernát javasol. A talajjavítás és a talajforgatás is szót kap benne. Az előgyökereztetésről pedig találunk idézetet az egykori hallgató lejegyzetelése alapján: „Ha pedig az elrakás előtt meg akarjuk hagyni rojtosodni, akkor a földben ásattasson egy verem olyan mélységre a milyen hoszu a vesző, az után csomokba öszve kötven le felé fordíttatnak, hogy az alsórésze v. a vastagabb fele a veszőnek 4 vagy 5 hüvelknyire a Gödrön kívül áljon, így a kiálló részét homokkal v. apró földel, és mohával beföldvén gyakorta öntözés által addig hagyatnak ott, míg egy v. két hüvelknyi gyökeret nem hajtának a föld s moha közt, de azután minden halasztás nélkül a meghatározott helyekre kell által ültetni”.

Az idézetből kitűnik, hogy itt már nem bízták a véletlenre a gyökereztetés folyamatát, hanem megfigyelésekre, tapasztalatokra, és persze egyúttal Nagyváthy-ra is támaszkodva már-már tudományosan végezték azt.

Csoma Zsigmond leírja, hogy mely szőlőfajtaikat termesztették a cserszegi szőlőfajta gyűjteményben, illetve a „Dias” nevű szőlőjében, és hány katasztrális hold területen termelték őket.

<u>„Dias” területe:</u>	25,34 kh
1. Keveret fajtájú szőlő:	8,37 kh
2. Olaszrizling:	5,15 kh
3. Budai zöld:	3,54 kh
4. Jahfarku:	1,77 kh
5. Fehér mézes:	1,31 kh
6. Oporto:	1,25 kh
7. Sárféher:	0,79 kh
8. Szlankamka:	0,73 kh
9. Asztali fajták:	0,67 kh
10. Burgundi:	0,33 kh
11. Karai:	0,21 kh
12. Kadarka:	0, 21 kh” (Csoma, 1994-1995)

2.3. Nagyváthy János reformjai a szőlészet és a borászat területén

2.3.1. Nagyváthy szőlőművelési instrukciói

A keszthelyi uradalomban lévő szőlőfajtákat már részben érintettem Csoma Zsigmond műve ismertetésében. Azonban Nagyváthy kicsit tovább megy a fajták felsorolásánál, ugyanis még a tájnyelvekben ismert neveit is leírja.

A felsorolt fajták egytől-egyig a „Hegyallyai” fajok, ismertetésük szűk. Íme néhány példa:

„2. *Rózsa*, Bakator, Bákör, Túri piros (Rubella) Dinka.”

„5. *Fejér*, Polyhos, Vállas szőlő (Wehlweiss) Albella.”

„12. Sombalyom, vagy Som Bajor. Épen olyan a’ szeme formája, mint a’ som, tsak hogy sárga, mint a’ viasz. Ezt tsak a’ Badatsonyon láttam.”

A főbb szőlőfajták ismertetése után az aklimatikus tényezőket veszi sorba, nevezetesen a talajt, a birtok fekvését és az időjárást, melyek ma is fontosak ahhoz, hogy jó termést kapjunk. A talajviszonyok közül – mint ahogy ma is – a vulkáni eredetű talajokat részesíti előnyben és javasolja szőlőtermesztéshez. A fekvés és tájolás tekintetében jóval több magyarázkodásra szorult, ugyanis az akkori termesztők nem törődtek ezen tényezők előnyeivel. Nagyváthy véleménye szerint, a borszőlőknek a déli fekvést, és a dombok-hegyek közép magas részét javasolja. A korán kezdődő tavaszt, tiszta egű nappalok, és esőkkel mérsékelt estek jelzik a jó évjáratot.

Nagyváthy ugyanolyan fontosnak tartja a szőlőtőkék művelését, mint az ember által kevésbé befolyásolható évjáratot és talajviszonyokat. A művelés tekintetében végigveszi a szőlők ültetési rendjét, illetve a tőkék metszését, kapálását, valamint a „felfolytatását”.

A Dunántúlon egyenes ültetéseket talált, Egerben és Somogyban karó melletti szőlőtermesztést, ugyanakkor Erdélyben kávékra vagy butkára nevelik a szőlőt, viszont a jól termő híres helyeken, mint például Badacsonyan, vagy Sopronban nem ügyelnek annyira a rend tartására az ültetés során.

A metszés tekintetében is vannak eltérések. Nagyváthy megfigyelte, hogy Dunántúlon csapra metszik a szőlőt, homokos talajokon alacsonyan, hegyvidékeken pedig nem hagynak rudast. Hogy melyik a jobb, arról ő sem tud egyértelműen nyilatkozni, hiszen minden metszésnek megvan a maga előnye és hátránya, és úgy vette észre, hogy ezt is úgy művelik, ahogy azt elődeik is tették.

A kapálást is helyesli, valamint azt a módszert, melyben az utolsó kapálással a tőkét befedik, hogy a telet túlélje. A módszer másik előnyét abban látja, hogy a kapált szőlőtőről készülő bor is jobb minőségű lesz.

A felfolyatást pedig az olaszoktól vették át, mivel Magyarországon alacsonyabb a hőmérséklet, illetve ez által a kártevők okozta károk is enyhíthetők lesznek.

A műben három szaporítási mód kerül ismertetésre: az oltás, a bujtás, és a dugványozás. Az oltást a régi tőkék megújításához javasolja. A bujtást, vagy homlitást akkor végzik, ha az adott szőlőfajt érdemes szaporítani. A szaporítás ezen módját sokfelé alkalmazzák, azonban különféleképp. Ő kitartott amellett, hogy az anyatőről lefektet egy hajtást egy ásott gödörbe, majd lerögzíti és földet tesz rá. Így jobban látja, hogy megeredt-e a bujtás.

A dugványozás jóval elterjedtebb, és általánosságban így szaporították a szőlőt. Nagyváthy gondosan ügyelt arra, hogy a szőlőtőnek melyik hajtását érdemes levágni, azt milyen mélyre kell tenni, fafűró, vagy levert karó helyett inkább felásott árokba dugványozni a vesszőket, illetve megöntözni, hogy jobban eredjenek.

„Tellyességgel nem lehet azt a szokást helyben hagyni, melly szerint a vesszők valami fafűró, vagy levert karó után ledugattatbak: mert likat ugyan lehet a karóval olly mélytet tsinálni, hogy az a vesszőt bévegye: de a földet nem lehet a leeresztett vessző mellett úgy megtömni, hogy a föld ugyan, a vesszőt megragadja: de a bimbót le ne törje.”

Ezt a hazai gyakorlatot már csak azért sem tartotta jónak, mert az ily módon ültetett dugványoknak csak 10, legjobb esetben is maximum 20%-a eredt meg. Jószágkormányzóként az állomány ilyen mértékű eredése elfogadhatatlan.

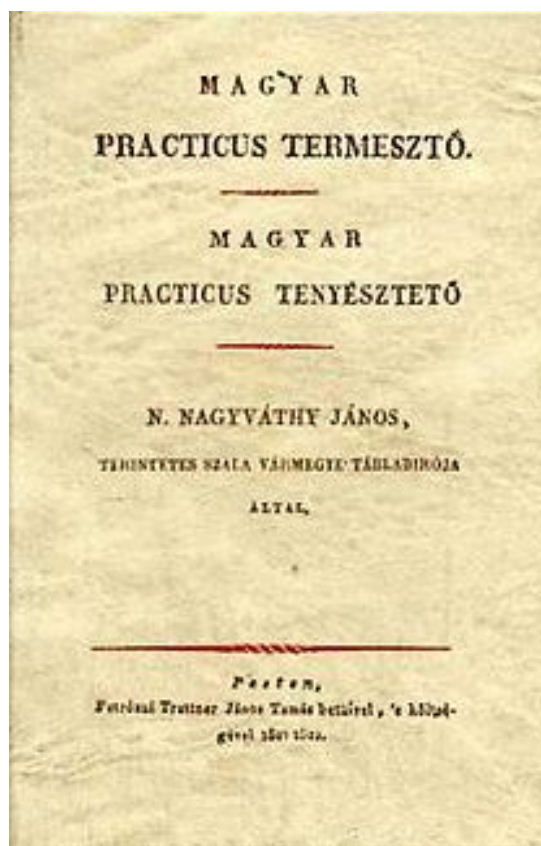
Az ő módszerével már jóval nagyobb volt az eredmény. Árkot ásott zsinór mentén, abba két rend szőlődugványt helyezett. Dugványnak előbb gödörben gyökereztetett vesszőket használtak, vagy már tavasszal lebujtatott, frissen vágott vesszőket. Ezzel a módszerrel minimum 60-70%-os volt az eredés, valamint, ha nem is indul eredésnek minden 10. vessző, a többi már 3. évre termőre fordul.

A műben a „A 'Régi Szőlők' Miveléséről” címet kapta ez a tágabb fejezet.

Nagyváthy a mű ezen szakaszában leírja, miként kell gondozni a már meglévő ültetvényeket. Itt minden fontosabb lépés mellett több kisebb munkafázis részletes leírása is megtalálható. A szőlőültetvény munkálatait én is sorba veszem, azonban kevesebb részletességgel emelem ki a fontosabb részleteket.

A kitakarás előzményeiről már volt szó a kapálás-gyomirtás résznél, azonban ő maga jobbnak találja, ha a szőlőt már fiatal korától kezdve edzik, folyamatosan hozzászoktatják a zord időjáráshoz.

Metszés tekintetében itt is precíz elgondolásai vannak, hiszen, akárcsak manapság is, ez dönti el, hogy jó termés lesz-e idén, avagy gyengébb. Időpontját a teljes levélzet kifejlődése előttre teszi. „De általában bátorságosabb a’ Metszés idejében régi Eleinket követni, a’ kik addig soha se metszettek, míg a Mondola, vagy a Baratzkfa nem kezdett virágozni. Többet nyernek rendszerént a később metszők.” Itt láthatunk példát az újításra. Megfigyelte azt is, ami a gyümölcstermesztésben ismeretes: egyik évben több termést hozó tőke a következő évre már kevesebbet hoz. Az ő idejében ezt a metszésnek tulajdonították, ma már tudjuk, hogy ez növény élettani jelenség.

2. Kép: A Magyar Practicus Termesztő és a Magyar Practicus tenyésztő borítója (Forrás: Internet 2)

A metszés műveletét a kapálás követi. Ahol takarás van, ott a takarás kibontásával egy időben érdemes ezt elvégezni. A második kapálást virágzás utánra teszi, a harmadikat pedig az érés elejére. „... a’ Kapálásnak nem a’ számát, hanem a’ hasznát szükség nézni.” A műveletet inkább gyomirtás, sem mint talajlazítás okán kellett elvégezni.

Karózás követi az első kapálást. Nagyváthy nagy gondot fordított ezekre is. Évenkénti hegyezés, csakis szögletes formájúak használata, a tövektől való egy tenyérnyi távolságra leverni – hiszen akkoriban a karó is drága volt, érdemes volt rá vigyázni, akár csak a tőkére. A karózó-kötöző embereket is megválogatta, és szinte törvényként szolgáltak az instrukciói. „A’ rendszerint való Igazgatás a’ban különbözik a’ Felkötözéstől, hogy már itt a’ Csemeték Canicula után, nem csak a’ szél ellen kötöztetnek fel; hanem a levelek is megritkíttatnak; a buja fák eltöretnek; és a’ sallangok minden kiméllés nélkül leszeletnek.”

Az oltást is részletesen leírja, jó tanácsokkal látja el az oltókat. Mint például: „11. Egy töbe két felül két oltóág botsáttatik, de úgy hogy a’ bimbó mindég kifelé essék ábrázattal, és mind a’ két darabnak héjja egymás mellé essék: mert nem a’ fa forr együvé, hanem csak annak héjja.” Ezek után már a kritikusok sem kétkedhetnek, hogy Nagyváthy valóban megreformálta a szőlőművelést az uradalomban.

2.3.2. Nagyváthy borászati instrukciói

Nagyváthy a Magyar Practicus Termesztőben a bor készítés minden egyes lépését kifejti, valamint tanácsokat is ad, hogyan érdemes munkához látni az egyes lépéseknél. A szőlőtermesztés kényes művelet, így a leszüretelt szőlőtermés mennyisége mellett a minősége is fontossá válik. Nem mindegy, hogy mennyi hektoliter szőlőlével rendelkezik a gazda, ahogy az sem, hogy milyen minőségűvel. Ráadásul a fajták közt elég sok eltérés található.

A Magyar Practicus Termesztőben jóval kevesebb oldal jutott a borászati résznek, így szakdolgozatomban is kevesebb rész jut neki. Ennek ellenére a bemutatás a műben leírtakat veszi alapul, és annak sorrendje szerint halad.

„Hires Hegyallyai bor, mikor az esztendő jó: de a’koris lehetne még sokkal jobb; ha készítésével jobban bánnánk. Mikor pedig az idő nem kedvez: szorgalmatossággal kell azt véghez vinni, a’ mint a’ természet elmulatott.” (Nagyváthy, 1984)

A borkészítés alapját a szüret képzi, azonban itt mindig az érettség állapota a döntő. Nagyváthy külön kiemeli, hogy a borszőlő érettségének látható jeleit kell alapul venni, – lekonyuló levelek, száradó fürtszár, változó magszín, aszalódó bogyók – nem pedig a

fürtökön lévő szőlő édessége. megemlíti azt a kísérletét is, amit 1784-ben végzett el, Liskán. Esős szüret idején a borszőlőt kemencében aszalta, majd abból készített bort. A kísérlet során a bor valóban elkészült, azonban nem volt jellegzetes illata, se zamata és nagyon korán forrt meg a jó években készült bor mellett.

Fontosnak tartja a szedőemberek megválogatását, azon belül pedig a szőlők ismeretét. A vincellér feladata pedig ezek felügyelése volt. A bornak való szőlőt mindennap ki kellett préselni, ugyanis a szőlősgazdák többsége egy hétig is töltögeti a kádakba és prések alá a szőlőt, és a különböző levek kevésbé tudnak jól eggyé forni.

A must forrása borra szintén kritikus művelet. A műben már-már kémia szintű ismereteket ír le Nagyváthy, melyből alapvetően meg lehet állapítani, hogy a rossz forrás mi okból történt meg, illetőleg milyen feltételei legyenek a forrásnak. Így ír erről:

„1. Ha sok a' Czukor, vagy a méz a' lévőben, a bor későn kezd forrni. Illyenek az igen jó esztendőbeli borok. Ezeket erős borokkal ha össze keverjük igen jó, és tartós borok lesznek belőlök.

2. Ha a' víz sok: a' must mindjárt forr. Illyen az esős szüret.

3. Ha a' bor kő sok: a' must igen savanyú. Ilyen a' hideg esztendőbeli éretlen szőlő leve.”
(Nagyváthy, 1984)

A hordóknak is külön szakaszt szentel a művében. Mind a nagy (50, 60 vagy 100 akós), mind a kicsi (5, 6, 8, 10 vagy 12 akós) hordók előnyeiről és hátrányairól ír. Ő maga úgy találta, hogy a kisebbek gazdaságosabbak, kedvező árúak, és tartósabbak. Anyagának tölgyfát illetve gesztenyefát javasol, más fakkal nem érdemes foglalkozni. Tisztításról megemlíti, hogy Tokajon diófa leveles vízzel tisztítják a hordókat, a Dunántúlon tölgyfafestékhez kevernek sót és citromfűvet adnak.

A száraz homokba ásatott pincét tartja ideálisnak pincehelynek, mert az nem ázik be, és gyorsan szárad. Azonban a pince annál jobb, minél hidegebb van benne. A levegőzés volt az irányadó a nyílászárók kialakításánál. A bor forrásakor szén-dioxid keletkezik, azonban a bor megfelelő hőmérsékleten tartása is mérvadó volt.

A borok „bánása” és „orvoslása” részekben a hordóba kerülő borok helyes lezárását, a benne lévő bor folytonos ellenőrzését, töltögetését, a hordók külső részeinek tisztítását részletezi, valamint a bor orvoslásnak is szentel egy szakaszt. A fejtés, a söprőtől való megtisztítás lépésein is végig vezet.

„A lefejtésnek három nevezetes végei vannak. 1. A borkőnek különválasztása; a' melly a bort igen savanyúan tartja. 2. Hogy a' bor tisztább, világosabb, és szebb színű legyen. 3. Hogy a' Seprőtől megszabadittassék, a' melly a' bornak valóságos pestise.

Ennek a' lefejtésnek sok boros-Gazdák ellenségei; és azt mondják hogy a' bort a' seprő teszi jóvá; és abból vesz magának napról-napra új erőt.”

Az orvoslásról szóló részben Nagyváthy négy borbetegségre (minőségi romlására) ad javallatot, ezek pedig: a meggyengülés, a penész illetve fa illatúvá válás, a megfordulás vagy megnyúlás és az ecetesedés. A mesterséges borok készítését azonban nem vettem bele a leírásba, mert azok nem, vagy csak részben készülnek szőlőből.

3. Saját vizsgálatok

3.1. A Keszthelyi Uradalom kimutatásainak rendszere

Az irodalmi források felkutatása során sokféle dokumentumra leltem Nagyváthy munkásságának területén, melyet fontosnak tartok belevenni a dolgozatomban. Kezdetben csak az 1796-ban íródott Deducito Tabella állt rendelkezésemre, később jöttek csak az 1793-95-ig tartó Summariium Tabellák. A Keszthelyi Uradalomban azonban több kimutatást is vezetett Nagyváthy, hogy a birtok minden bevételéről és kiadásáról tudjon.

A keszthelyi Festetics birtokon fekvésileg és területileg is kedvez a termelés legtöbb ágazatának, a felvásárlás és az értékesítés tekintetében is pozitívak voltak a lehetőségei, ha csak azt vesszük, hogy központi-kereszteződési ponton helyezkedett el a közlekedési útvonalakon, valamint a balatoni hajózás is élénk volt abban az időben. A Keszthelyi Uradalom azonban így is adósságokkal volt terhelve, összesen 1.662.000 forinttal. Ez abban az időben szinte horribilis összegnek számított, és nem sok ember lett volna, aki inkább megtartja a birtokait, jószágait és maga mellé rendel egy megbízható „jószágkormányzót”, aki ezt a tetemes adósságot felszámolja, melyért cserébe teljhatalmú kormányzóságot kap a birtok ügyeinek rendezésében.

Nagyváthy Jánosnak is merész lépése volt, hogy elvállalta a Festetics György által felajánlott állás lehetőséget, holott a kor egyik nagy hírű és elismert embere is meghívta magához, nevezetesen Széchényi Ferenc. Neki köszönhette azt is, hogy művét a Szorgalmatos Mezei Gazdát kiadathatta. Nagyváthy azonban Festeticshez pártolt, és a jövő igazolta, hogy jól döntött. A birtok még a menesztése után is működött az ő tervei alapján!

Felmerül a kérdés, hogy Nagyváthy miként számolta fel az uradalmi birtokokon lévő adósságot az akkori korban? Az osztrák gazdaságpolitika nem tette volna lehetővé ezt, sőt hiányzott a szabad földforgalom, a hitel-, piac- és leköthető tőkelehetőségek, valamint ezek elmaradottságával is számolnia kellett.

Az egyetlen megoldást abban látta, hogy az uradalmi birtokokon ésszerűen dolgoztatott, nagyobb munkafegyelmet és munkaminőséget követelt meg, az értékesítés minden formáját meglépte, valamint a birtokon belül többféle mezőgazdasági ágat, eljárást, módszert honosított meg, melyekkel egymást segítve beindította a gazdaságot. Ezt természetesen

egyedül nem vitte volna véghez, ha nem nevez ki olyan embereket, akik az egyes részeket megfelelő módon irányítják, és együttműködnek a többi részegységgel.

Így ír erről Nagyváthy: „A Szántás, vetés mellett azon is igyekezzon a Gazda, hogy olyanokat is termesszen, a mellyek eddig szokában nem voltak, és a földnek minéműségéhez képest jól teremvén több pénzt hoznak a Cassába. Illyenek a Dohány, jóféle Sáfrány, Különféle Répák, Káposzta, Kolompér, Ló herék, Bükkön. ...Minden Gazda ollyast termesszen a mi a leg jobban terem, és leg jobban pénzre lehet fordítani.” (Nagyváthy, 1792)

Nagyváthy erős kézzel irányította az uradalmat, és nem tűrte a visszaéléseket sem. Nem riadta vissza a tisztartói fegyelmezés módszerétől sem, ha nagyon szükség volt rá. Ugyanakkor Csoma szerint (1997) Nagyváthy emberségesen bánt a jobbágyokkal, a cselédekkel és az uradalmi munkásokkal, ő maga pedig elvárta, hogy a „beosztottai” is hasonlóképp cselekedjenek. Ezt részben származásával, részben a kor szellemével magyarázzák.

Utóbbihoz hozzá kell tenni, hogy a földesurak kiforgatták a vagyonukból az embereket, a létminimum szintjén tengődtek néha. A jobbágy pedig – mivel magának is alig tudott termelni - inkább berendezkedett arra, hogy magának termel eleget, a maradékot pedig a földesúrnak szolgáltatja. Ennek persze az lett a következménye, hogy a földesúr még többet akart kihozni a birtokából. A felvilágosult abszolutizmus idején azonban ez a szemlélet megváltozott. Idevág Mária Terézia mondása is: „Etetni kell a juhot, ha nyírni, fejni akarjuk.”

3.2. Deductio-k és Tabellák

Nagyváthy János az Uradalomban megkövetelte a precízséget, a pontosságot. A nyilvántartások vezetését, Deductio-k és Tabellák összeírását pedig előírta. A részletes számadás minden gazdaság életében fontos, nem különben, ha a gazdaság nem működik jól, vagy épp adósságot termel. Ezekből a dokumentumokból kitűnnek a veszteségek és a nyereségek, előtűnnek a kiadások, ráfordítások, valamint láthatók a bevételek is.

Nagyváthy, mint fentebb említettem, felfogadott olyan embereket, akik az uradalmi hierarchia szerint egymás alatt illetve együtt dolgoztak, egymás segítésére, egymás ellenőrzésére. Nem volt könnyű feladat, az eredmény azonban magáért beszél.

Számtartó: a jószágigazgató „egyik keze” (ahogy Nagyváthy maga is nevezte a Közöséges Instructio-ban). Feladata a pénzek számadása, az áruforgalom, a kereskedelem és a pénzgazdálkodás ellenőrzése, valamint a szombati üléseken való aktív részvétel és annak rendes lebonyolítása is.

Uradalmi kasznár: a termelés és a gazdaság irányítója, valamint ellenőrizte a bevételeket és a kiadásokat. Együtt kellett működnie a számtartóval, hiszen annak engedélye nélkül nem adhatott ki semmit. Ha nem volt jelen a tiszttartó, vagy a számtartó, azok munkáját is el kellett végeznie. Év végén (szeptemberben) javaslatokkal élhetett a birtokon való változtatásokról.

Ispán: saját ispánságukban képviselték a tiszttartót, valamint ők másolták le az instructio-kat, és kötelesek voltak megtanulni és alkalmazni az azokat. A szombati üléseken pedig beszámoltak a heti munkák elvégzéséről, eredményeiről, a robot munkáról –erről pedig Generális Tabellákat készítettek. Ezen Tabellákat 10 évig meg kellett őrizni.

A kettős könyvelés rendszerét is Nagyváthy vezette be a birtokra. Így viaszszorult a visszaélés, és ellenőrizhetőbbé vált a termelés is. „A Tiztség az alább meg=nevezendő Tabellákat két Exemplátban tsinálja=ki, és egyiket a Directónak bé küldvén, a Copiakat egész 10 esztendeig Könyv formákra kötve magának meg=tartsa, és successorának által adja.” (Nagyváthy,1792)

Az uradalmi tiszteknek szintén kettős könyvvitellel kellett elkészíteniük az úgynevezett Status Personalisokat. Ezekben a dokumentumokban a cselédek elszámolásai találhatók. A beküldés határideje január volt. Ugyanebben a hónapban kellett elkészíteni és beküldeni, szintén két példányban a Proventusok Summarius Extractus-át is. A múlt évi eladások

pénzértékét írták össze, valamint a tartozásokat is ide írták össze. Nagyváthy ezekből tudta meg a rendkívüli bevételeket is.

Az Urbarius Tabella összeírásában a házhelyeket összesítették. Az uradalomban lévő egész, fél és negyed házhelyek kerültek bele, és a kimutatásba beleírták a tized, a kilenced, és egyéb „bevételek” értékét is, sőt azt is, hogy ezeket pénzben vagy egyéb módon fizették be. Ezt a Tabellát februárban kellett leadni.

A további tabellák közül megemlítem a Marhák Tabelláját, amin a minden állat szerepel, múlt évi maradék és az idei szaporulat, az állatok neme, kora, száma. Felírták, ha elhullott, vagy eladták, az állattenyésztés költségeit, kiadásait aprólékosan feljegyezték.

A Tséplés Tabellába az aratást, betakarítást követően elszámolták a dézsmát, és a megmaradt mennyiséget vezették be a tabellába. A Termés Tabella pedig az asztagonkénti termést, a várható termés mennyiséget mutatta ki.

Nagyváthy a bornyilvántartást is precízen vezette és kérte számon a megfelelő emberektől az eredményeket. Az egyiket októbertől vezették egészen augusztusig. A másik nyilvántartást pedig október közepén kellett elküldeni a központi hivatalnak. Az októberi összeírásba bekerült az eladott bormennyiségből származó haszon, melyik uradalomban, melyik kocsmában mennyi bort mértek ki, és maradt-e annyi bor, hogy a következő októberig elég legyen, vagy készpénzen kell-e vásárolni.

Nagyváthy munkásságának eredményei az alábbi tabellák is, melyet a következő részben mutatok be és elemzek. A Deductio és Summarium Tabellák világos képet adnak arról is, hogy a bort milyen sokrétűen használták fel, valamint az is nyomon követhető, hogy mely kocsmában mennyi akó és icce bor fogyott el egy-egy évben.

Tettes Keszthelyi Dominiumban a 1-a 8-beri 1792 usg. 1-a 8-beri 1793 lévő Boroknak Perzeptioiról, és Erogáltioiról való Summmarium Tabella		
1793. X. 1.	Bor	
	Akó	Icce
Ultima September 1792 maradott	2632	38
Ujj Termés a Pénzen vett Borokkal együtt lett	7226	16
Szőlősi Korcsmán meg maradott	2	0
Fenéki Korcsmán -"-	3	32
Kamizsán Ferenz volt Tisztartó Uram Bora	16	0

Summa	9878	22
Exitus	Bor	
	Akó	Icce
Kész Pénzben el adatott	5365	49 ½
Kastély körül volt szükségek körül el kellett	165	2 ½
Deputatumokra ki adatott	259	16
Töltelékre erogáltatott	194	53 ½
Gazdaság körül el kelt	39	49 ½
Fejtés által seprőbe ment	345	48 ¼
Szántói vásárcor Szántón el kelt	70	38
Fenekí V.fogadóban csap alatt el kelt	202	0
Rezi Korcsmán –”-	107	32
Gyöngyösi Korcsmán –”-	100	0
Cserszegi Korcsmán –”-	196	32
Hidegkuti Korcsmán –”-	89	0
Vállusi Korcsmán –”-	81	0
Alsó Zsidi Korcsmán –”-	116	32
Szőlősi Korcsmán –”-	83	48
Gyenesi Korcsmán –”-	170	16
Szántói V.fogadóban –”-	264	0
Etzetbe ment	25	0
I. Forintos Gábor Főnotárius (?) Urnak adatott	6	16
Summa	7946	49
Detractis Detrateinkis maradt 1-a 8-beri 1793	1932	37

1. táblázat: Summarium Tabella 1793 (Nagyváthy, 1793)

Tettes Keszthelyi Dominiumban 1-a 8-beri 793 usg. 1-a 8-beri 1794 Borok Perceptiojáról és Erogatiórol Summarium Tabella		
1794. X. 1. Perceptio	Bor	
	Akó	Ice
Ultima Septemberig 1793 maradott	1932	37
Majorság terméből és 9-ed Inventasium szerint	1959	0
Superfluitas találtatván le percipialtot	36	0
Inventálás után ujjonnan vétetett	39	32
Szántói Vendég-fogadóban el kelt Borok fél akoval többre tétettvén mely percip.	0	32
Percip. Summa	9967	37
Exitus		
A Die 1-a 8-beri 793 usg. Ultimaim Aberi 794		
Kész Pénzen el adatott	3966	40
Fenéki Kotsmán el kelt	13	32
Rezi Kotsmán –”-	10	0
Gyöngyösi V.fogadóban –”-	14	16
Tserszegi Kotsmán –”-	21	32
Szántói V.fogadóban –”-	14	32
Hidegkuti Kotcsmán –”-	4	32
Uraság szüksegeire és asztalnál el kelt	33	8 ¾
Conventiokra adatott	50	0
Töltelékre erogáltatott	42	47
Gazdaság körül el kelt	6	36 2/4
Etzetben ment	13	0
Summa	3590	20
A Die 1-a Januári 794 usg. 1-a 8-beri 794		
Török László Perceptárom által le signálatott	6395	30
Rezi Hegyen Confiscaltatott Borok Perceptiatot	29	16
Percept. Summa	6424	46
Exitus		

Kész Pénzen el adatott	1526	45
Kastély körül lévő szükségekre ki meréttetett	70	14
Deputatumokra adatok	222	48
Gazdaság körül el kelt	68	58 2/4
Latus	2121	12
Translatum	2121	12
Fejtés által Söprőbe ment	387	32
Szántói Vásárba distrahaltatott	62	0
Fenék V.fogadóba tsap alatt el ár...	198	32
Rezi Kotsmán	127	32
Gyöngyösi Kotsmán	99	48
Tserszegi Kotsmán	139	0
Hidegkuti Kotsmán	81	26
Vállusi Kotsmán	74	32
Zsidi Kotsmán	159	32
Szöllősi Kotsmán	104	0
Gyenesi Kotsmán	76	16
Szántói V.fogadóban	228	32
Dobogói Malom háznál Héivizi töltése alkalmatosságával el kelt	29	15
Etzetbe ment	20	16
Summa	3896	59
Detractis Detrateinkis maradt pro 1-a 8-beri 1794	2527	57

2. táblázat: Summarium Tabella (Nagyváthy, 1794)

Tekéntetes Keszthelyi Dominiumban 1-a 8-beri 1794 usg. 1-a 8-beri 1795 Borok Perceptioiról és Erogatioiról való Summarium Tabella		
1795. x. 1. Perceptio	Bor	
	Akó	Icce
Ultima September 794 maradt	2484	48
Majorság Termésből és 9-ed Investárium szerint bé jött	7893	0
Borok Invertáltatván Superflene találunk reperá.	9	52
Hibássan ki tett Erogatio reásumáltatik	49	48
Ujj borok Ó bor Bor Rubrikában transporáltatnak és percip.	1604	18 ¼
Söprös Borok le fejtetvén mint fejtett átsumáltatnak	3889	32
Kész pénzben vásároltatott Borok percip.	200	0
Summa Perceptiviris	16125	6 ¼
Exitus	Bor	
	Akó	Icce
Kész pénzben el adott abroncs alatt	6542	29
Fenekí Vendégfogadóban Kiméretett	270	48
Gyöngyösi –"- el kele	182	0
Rezi Kocsmában -"-	228	92
Szántói Vendégfogadóban –"-	433	92
Zsidi Kocsmában el kele	194	16
Vállusi Kocsmában –"-	104	48
Cserszegi –"- -"-	210	48
Gyenesi –"- -"-	126	0
Dobogó Malom háznál el árultatott	86	0
Keszthelyi I. Malomnál el árultatott	12	0
-"- II. –"- -"-	11	0
-"- III. –"- -"-	46	92
-"- IV. –"- -"-	21	16
Hidegkúti Kocsmá háznál el kelt	5	0
Hibássan fel vétetett bé vétel erogáltatik	122	16

Szőlősi kocsmá háznál el árultatott	5	0
Söprökbe ment Fejtéskor	325	38 $\frac{3}{4}$
Le fejtetett Borok erogáltotnak	3883	32
Etzetbe ment Borok el hagyatnak	1	0
Latus	13001	45 $\frac{3}{4}$
Erogatio	Bor	
	Akó	Ice
Status Personalis Szerent Deputátumokra adatott	13001	45 $\frac{3}{4}$
Diarium szerent Kastély béli szükségekre	233	48
Diarium szerent Gazdaság béli szükségekre	135	6
Ujj Borok Ó Borok Rubricaiba transporáltotnak és erogáltotnak	39	24 $\frac{1}{4}$
Töltelék Tabella szerent széri Töltelékbe fel ment	356	20 $\frac{1}{4}$
Summa	15370	35 $\frac{2}{4}$
Detractis Detrateinkis maradt pro. 1-a 8-beri 1795	754	35 $\frac{3}{4}$

3. táblázat: Summairum Tabella (Nagyváthy, 1795)

	Borok					
	Ó		Új		Summa	
	Akó	Icce	Akó	Icce	Akó	Icce
Taxa	10 f.		4 f.			
1804-dik Esztendei September Hónap végével maradt	1119	48	198	60	1318	44
Transpositio	1318	44	0	0	1318	44
1804-dik Esztendei Majorság Termésből jött Tomajon, Rezin, Diason	0	0	486	48	0	0
Az egész Uradalom egybekapcsolt Hegyekről jött Kilenced	0	0	524	0	0	0
Seprőből Égettetett	1318	44	1010	48	2329	28
Summa	1318	44	1010	48	2329	28
Kiadás és abbólvaló Jövedelem						
Kortsmákon distraháltatott	13	55	239	0	252	55
Kész pénzen eladatott	289	47	279	50	578	33
Fejtéskor Seprűben ment	0	0	64	0	64	0
Ó és Új Borok töltésére ment	16	40	28	17	44	57
Status Personalis szerint Convention.	154	1	25	16	179	17
Interveniensek Juttatására erog.	26	31	2	33	29	0
Árok ásók Contraitus szerint	0	0	8	32	8	32
Téglásoknak Con. szer.	0	0	5	32	5	32
Külömbféle ajándékokra	6	0	0	0	6	0
Aratók, Kaszások, Győrök és egyéb munk.	8	18	38	60	47	14
Külömbféle áldomásokra	2	26	21	40	24	8
Sós hajón lévő munkásoknak	4	0	1	0	5	0
Lovak és ökrök orvoslására	0	0	0	0	0	0
Diarium szerint külömbféle szüks.	5	51	0	0	0	0
Hormák lizendájára Fixus prol.	0	0	0	0	0	0
Borok mostani Taxája	0	0	0	0	0	0
Summa	536	13	714	30	1250	43
Lehúzáván a Kiadást maradt 1-a 8-ber 1805	782	31	296	18	1078	49

4. táblázat: Borok Deductio Tabellája (Piestyánszky, 1804) –Borok kimutatása

	Pálinka								Tészen pénzben	
	Szilva		Seprő		Gyümölcs		Summa			
	Akó	Icce	Akó	Icce	Akó	Icce	Akó	Icce	f.	ft.
Taxa			22 f.		20 f.					
1804-dik Esztendei Szeptember Hónap végével maradott	0	0	4	17 1/2	1	0	5	17 1/2	12305	59
Transpositio	0	0	4	17 1/2	1	0	5	17 1/2	13300	40
1804-dik Esztendei Majorság Termésbül jött Tomajon, Rezin, Dison	0	0	0	0	0	0	0	0	2430	45
Az egész Uradalom egybekapcsolt Hegyekrül jött Kilenced	0	0	0	0	0	0	0	0	2620	0
Seprőből Égettetett	0	0	15	27 1/2	1	0	16	27 1/2	18600	5
Summa	0	0	15	27 1/2	1	0	16	27 1/2	18600	5
Ki=adás és abbolvaló Jövedelem										
Kortsmákon distraháltatott	0	0	0	0	0	0	0	0	1236	11 1/2
Kész pénzen el=adatott	0	0	14	55	0	24 1/2	15	15 1/2	4884	39 1/2
Fejtéskor Seprűben ment	0	0	0	0	0	0	0	0	320	0
Ó és Ujj Borok töltésére ment	0	0	0	0	0	0	0	0	307	34
Status Personalis szerént Convention.	0	0	0	0	0	0	0	0	1666	24 1/2
Interveniensek Juttatására erog.	0	0	0	0	0	0	0	0	277	25
Árok ásokk Contraitus szerént	0	0	0	0	0	0	0	0	42	30
Téglásoknak Con. szer.	0	0	0	0	0	0	0	0	27	30
Külömbféle ajándékokra	0	0	0	0	0	0	0	0	60	0
Aratók, Kaszások, Győrők és egyéb munk.	0	0	0	0	0	0	0	0	252	46
Külömbféle áldomásokra	0	0	0	0	0	0	0		130	42
Sós hajón lévő munkásoknak	0	0	0	0	0	0	0	0	33	0
Lovak és ökrök orvoslására	0	0	0	13 1/2	0	4	0	17 1/2	5	44

Diarium szerint külömbféle szüks.	0	0	0	23	0	14	0	35	69	1
Hormák lizendájára Fixus prol.	0	0	0	0	0	0	0	0	4117	48
Borok mostani Taxája	0	0	0	0	0	0	0	0	9913	15
Summa	0	0	15	27 1/2	0	40 1/2	16	4	22744	30 1/2
Lehúzáván a Kiadást maradt 1-a 8-ber 1805	0	0	0	0	0	23 1/2	0	23 1/2	9013	15

5. táblázat: Deductio Tabella (Pietyánszky, 1804) –Pálinka és Összes „alkoholtermék”

	Tészen pénzben	
	f.	fr.
Költségek		
Borokban lévő lapitus Intere...9p. lentum számlálván tészen	465	39
Kortsmák és V.fogadók reperatiojára	56	15
Péntér Fizetése Status Personalis f.	364	32
Szüretelés alkalmatoságával hónapos i. égető Péntér Legények	25	0
Majorsági Bortermés ...	2433	45
Kilenced bėjött Borok ...	2620	0
Seprőbül égetett Palinak erra	245	40
Einseklogért s' egyéb Péntze szezekért	17	45
Felfoltozott Pénter Deszkákért 370 és 4 számlálván	24	20
Tavalyi maradik Taxája	12020	25
Summa	18271	21
A Költséget le huzván a' Jövedelembül marad tiszta Nyereség	4473	9 1/2

6. táblázat: Deductio tabella (Pietyánszky, 1804) –Borok és pálinkák költségei

3. Kép: Festetics Uradalom tisztartói háza (Forrás: Internet 3)

3.3. Jövedelmezőség

3.3.1. Bevételek

A jövedelmezőség egyik kulcsfontosságú részegysége a bevétel oldala. Nagyváthy annakidején erre fektette az egyik legnagyobb hangsúlyt. Ugyanis, ha önellátásra törekszik az Uradalomban, akkor attól még az adósságot nem tudja törleszteni. Ezért felkutatta a lehető legtöbb lehetőséget annak érdekében, hogy minél több, értékesebb terméket tudjon a gazdaságból kihozni, illetve, hogy azt a nehéz piaci körülmények között reális áron el tudja adni. Ennek eredményét már tudjuk: Nagyváthy lefaragta az adósságot a birtokról.

Érdemes tisztázni a bevétel és a nyereség fogalom körét is, mert Nagyváthy idejében még szinonimának használták e két fogalmat, a mai könyv- és számvitel értelmében azonban teljesen mást jelent a két fogalom.

A bevétel tartalmazza az árbevétel, az egyéb bevételek, a pénzügyi műveletek bevételei, és a rendkívüli bevételek összegét. A bevétel pedig nem azonos pénzbevétellel. „A pénzbevétel a pénzeszközök növekedését jelenti, árbevételt viszont a kettős könyvvitel szerint már akkor könyvelhetünk, amikor a vevő még nem fizetett, de elismerte a tartozását, tehát az eladó számlát állíthat ki és növelheti követelését a vevővel szemben.” (Úrfi, 1997) A jövedelem pedig elvégzett szolgáltatás illetve munka fejében jár.

A tabellákban a jövedelem és a bevétel a Perceptio részben található. Ide a tavalyi év megmaradt borai kerültek, ami megmaradt a kocsmákból, a tized, kilenced és egyéb adókból bejött, az újborok óborrá való átsorolása stb.

3.3.2. Kiadások

A jövedelmezőség, az eredmény másik oldala, értelemszerűen a kiadások oldala. Nagyváthy ezen kiadás oldalt igyekezett csökkenteni, hogy a termelés, a gazdálkodás minél kevesebb veszteséggel működjék. A tabellákon az Exitus rész jelenti a kiadásokat és költségeket, azonban itt is érdemes tisztázni a fogalmakat a mai számvitel szerint.

A kiadás nem egyenlő a költséggel. A költség: „Meghatározott idő alatt az üzletmenet során felhasznált élőmunka vagy eszköz értéke. ... A kiadás a pénzeszközök csökkenése. A kettős könyvvitelben azonban nem akkor keletkezik költség, amikor a beszerzett eszközért

vagy az igénybevett munkáért fizet a vállalkozó, hanem ezek felhasználásakor. A másik oldalról nézve látjuk, hogy a pénzeszközök csökkenése csak esetenként jár együtt egyidejű élőmunka- vagy eszközfelhasználással; következésképpen nem minden kiadás költség és nem minden költség kiadás.” (Úrfi, 1997)

Az Exitusból kitűnik, hogy sok bor illetve pálinka ment el kocsmákba, illetve vendégfogadókbá. (És persze nagyon kevés maradt meg belőlük.) Ezen részből kiderül, hogy az uradalmi kocsmákban és vendégfogadókbán teljes mértékben elfogyott az odaadott bormennyiség. Kiadásnak tekinthető az is, hogy készpénzen kellett még venni bort, hiszen ez azt jelenti, hogy a Keszthelyi Uradalom egyes egységei nem tudták fedezni az elfogyasztott és felhasznált mennyiséget egy egész éven át.

Megjegyzendő, hogy a munkabér nincs bent a kimutatásban. Az egy másik kimutatásban, a Status Personalis nyilvántartásában szerepel. Ezt külön vezették, és nem októberben írták össze, hanem januárban. Ez azonban kívül esik a szakdolgozat vizsgálatain, és meghaladná annak terjedelmét.

4. Következtetések

Mivel a Summarium és Deductio Tabellák mind-mind más összeírást tartalmaznak, ezért érdemesebb másképp megvizsgálni a kérdést. Nevezetesen az egyes elemek összehasonlításával. Az összehasonlításban az 1793-as, 1794-es és 1795-ös tabellákat választom ki az elemzéshez.

Az 1804-es tabellával már csak azért sem érdemes összehasonlítani, mert az idősor egyrészt távolabb van a fentebb megjelöltekről, másrészt, azt már nem Nagyváthy János, hanem Pietyánszky Ignác, Nagyváthy utódja, készítette, ami miatt szintén nagyban különbözik az előzőektől.

A kimutatás azonban hasznos alapot adhat azoknak, akik megszeretnék vizsgálni, hogy Nagyváthy menesztését követően a birtok tudta folytatni az általa meghozott intézkedésekkel és eljárásokkal a működést, nem termelt adósságot, és a termelés színvonala is fennmaradt.

A kimutatást kezdjük először az előző évből maradt borokkal.

Év	1792-ből maradt		1793-ból maradt		1794-ből maradt	
Bormérték	Akó	Icce	Akó	Icce	Akó	Icce
Bormennyiség	2632	38	1932	37	2484	48

7. táblázat: Előző évből maradt borok

Nagyváthy maga is megjegyzi, hogy vannak rossz évek és jobb évek, ugyanakkor azt is érdemes figyelembe venni a tavalyról maradt borok vizsgálatánál, hogy ezeket nem kellett készpénzért megvenni. Tehát az Uradalom egészét tekintve mindig maradt megfelelő mennyiségű bor.

Kiadások (Exitus) terén már több a hasonlóság. Mivel Nagyváthy ismerte a kiadásokat, költségeket és ráfordításokat, - csak hogy teljes legyen a felsorolás – ezért mindent számba vett, ahol a pénz „kivándorol a zsebből”. A bevételek terén nem volt fix, mert mint Csoma is említette Nagyváthy a rendkívüli bevételekre is kíváncsi volt, nem csoda hát, hogy a fix kiadások mellett mindent megpróbált valamilyen úton-módon értékesíteni.

Az Exitusok között feltűnik a kész pénzen vett bor, mely ugyan növelte a bor mennyiségét, de pénzeszközökét csökkentette. A gazdaság körül és kastélytartásra elfogyott borok is

kiadásnak számítottak, hiszen a vendég hölgyek és urak étkezésekhez fogyasztottak bort, valamint a dolgozók is ezt itták ünnepek alkalmával. A bor mennyisége fogy, bevétel azonban nincs belőle. A megecetesedett borok is hiányt jelentettek. Nagyváthy minden igyekezete ellenére a borok további forrása már csak borecetet hozott, amit már nem lehetett felhasználni. A bor mennyisége és értéke is teljesen kárba vészett.

Ezeket a következő táblázat rögzíti.

Év	1793		1794		1795	
Bormérték	Akó	Icce	Akó	Icce	Akó	Icce
Készpénzen vett	5365	49 ½	3966	40	200	0
Kastély és gazdaság körül elfogyott	204	52	39	45 1/4	368	54
Ecetbe ment	25	0	13	0	1	0

8. táblázat: Főbb uradalmi „borveszteségek”

A kocsmák és vendégfogadók bor ellátása szintén az uradalom feladata volt. Azokban pedig – akárcsak manapság - sok bort fogyasztottak el a betérő vendégek. A borért fizetnek, valóban, azonban ez nem írható le teljes mértékben nyereségként, hiszen a bort „ingyen” adták a kocsmáknak és a vendégfogadóknak, azonban a pénzt nem forgathatták be az uradalomba, hanem azt a kocsmák és vendégfogadók fejlesztésére, a kocsmáros-kocsmárosné és a felszolgáló hölgyek és urak fizetésére, és egyéb helyekre fordították.

	1793		1794		1795	
Bormérték	Akó	Icce	Akó	Icce	Akó	Icce
Fenéki Vendégfogadóban	202	0	13	32	270	48
Rezi Korcsmában	107	32	10	0	228	92
Gyöngyösi Korcsmában	100	0	14	16	nincs adat	nincs adat
Cserszegi	196	32	21	32	210	48

Korcsmában						
Hidegkuti Korcsmában	89	0	4	32	5	0
Vállusi Korcsmában	81	0	nincs adat	nincs adat	104	48
Alsó Zsidi Korcsmában	116	32	nincs adat	nincs adat	194	16
Szőlősi Korcsmában	83	48	nincs adat	nincs adat	187	0
Gyenesi Korcsmában	170	16	nincs adat	nincs adat	126	0
Szántói Vendégfogadóban	264	0	14	32	433	92

9. táblázat: Kocsmákban és vendégfogadóban kimért bormennyiség

A táblázat nem ad egyértelmű választ arra, hogy egyik évben miért fogyott jobban a bor, míg a másikon kevésbé, valamint hogy egyes kocsmákban/vendégfogadóknál miért fogyasztottak többet, mint a másikon. Diagram is szemléltethetné a változásokat, azonban ennyi adatsornál és változónál nem lenne értelme. (Megjegyzés: a szakdolgozat írója maga sem igazodott ki az ábrákon.)

Azonban hiába a fix fogyasztási hely, ahol a bor ingyen megy, és a pénzbevétel is máshova kerül, kocsmánként/ vendégfogadónként, illetve évenként más az eredmény. Vegyük például az első bejegyzést, a Fenéki Vendégfogadót: 1793-ban 202 akó bort adományozott a birtok, 1794-ben csak 13 akót és 32 iccényt, majd 1795-ben 270 akó és 48 icce bor került a kocsmába. Ennek oka és következménye is abban keresendő, hogy az adott évben több bort mértek ki a kocsmák számára, abból maradt a következő évre is, így kevesebbet kellett kérni az uradalomtól, és így előre tudtak tervezni a következő évekre is. Az 1794-es hullámvölgy minden kocsmánál megtalálható (természetesen, ahol nincs adat erről, ott csak feltételezhető).

	1793		1794		1795	
Summa	7946	49	3896	59	15370	35 2/4

10. táblázat: A tabellák összesítése

Tulajdonképpen itt is megállapítható, hogy Nagyváthy János nem végezte rosszul a dolgát, uradalmi jószágkormányzóként. Láthatjuk, hogy a bevételek és a kiadások eredménye, nem negatív, hanem pozitív, és természetesen jóval felette van az elvárható értékeknek. Egy adósságban szenvedő birtok termelékenységét növelve és értékesíthető árukat eladván a Keszthelyi Uradalom nem vegetál, hanem lassan, de biztosan kilábal az adósságból. Láthatjuk, hogy a bormennyisége is ingadozik ugyan, de mégis egy felsőbb érték körül.

A Tabellák valóban alkalmasak voltak arra, hogy a pénzügyi nehézségeket áthidalja vele a Keszthelyi Uradalomban Nagyváthy. A sok szám és adat kezdetben összefüggéstelennek tűnik, azonban kiemelve a lényegeket világosan láthatók az eredmények. Az eredmény pedig egyértelműen pozitív.

5. Összefoglalás

Dolgozatomban a 18. század végi és 19. század eleji szőlőművelést és bortermelést vizsgáltam meg. A feladat nem volt könnyű, hiszen ennyire specializált témát nem találunk szőlőműveléssel és borászattal foglalkozó szakkönyvekben. Esetlegesen utalásokat olvashatunk, de pontos adatokat nem kaphatunk.

A Nyugat-Magyarországon folyó bortermelés teljesen eltérően fejlődött a török által meghódított területeken, illetve Erdélyországban a hódoltság ideje alatt. A török kiűzését követően a nyugatiaknak volt esélyük a fejlődésre, azonban a szőlő- és bortermelés területén voltak lemaradások. A híresebb fordítások a birtokurak kezébe is eljutottak, azonban jobbágyság és a parasztság rétegeibe ritkán jutott el a tudomány. Apáról-fiúra örökítették a megszerzett és megtapasztalt tudást.

Festetics György, a friss grófi család örököse szembesült a birtokán lévő adósságtengerrel. Megbízható jószágkormányzót keresett, aki felvirágoztatja a gazdaságát, a tudomány eredményeit ötvözi a gyakorlat hasznosságával, kemény kézzel összefogja a birtok egyes részeit, és nyomon követi a birtok egyre mélyülő pénzügyeit, és megállítja az adósságok növekedését.

Nagyváthy János: Szorgalmatos Mezei Gazdája olyan hatással volt rá, hogy felfogadta őt jószágkormányzónak. A feladat nagy volt és nem mindenki vállalta volna el. Nagyváthynak azonban volt elég elméleti tudása és gyakorlati tapasztalata, hogy megoldja a problémát.

A szőlőföldeken is sok hiányossággal és elmaradottsággal találkozott. A dolgozatomban témájaként választott művelési ágon sok mindent kellett változtatnia, reformálnia. A szőlő szaporításától, azok hajtásán-gyökereztetésén át, a szőlő növény metszésén, öntözésén és kapálásán át, egészen a szüret időpontjáig és módszeréig. Bevezette a karózást, az árokásós ültetést, megváltoztatta a metszések típusát idejét, összehangolta a kapálást a tövek ki és betakarásával stb.

A borászat tekintetében már-már kémiai szintekre emeli a borkészítés folyamatait. Az erjedést részletesen leírta, még azt is, hogy mely típusú borok várhatóan hogyan fognak majd. Az akonákat és hordókat tisztán kellett tartani, nem szivároghatott sehol sem be a levegő, és sehol nem szivároghatott ki a bor. A boros hordók anyagától kezdve, a pince mélységén és

tájékoztatóján át, a borok töltögetésén keresztül, a „beteg” borok orvoslásáig mindenre volt gondja Nagyváthynak.

A bort (illetve a pálinkát) pedig árúsította, eladta, valamint a bevételekről és a kiadásokról úgynevezett táblákat vezetett. Ezek segítettek neki átlátni azt, hogy az idén megtermelt bor elég lesz-e jövőre, vagy kell-e venni. Látható volt, mennyi bor maradt meg tavalyról és átsorolta az óborok mennyiségéhez. Az újborok pedig sorra ki lettek osztva az uradalmon belül: kocsmákba/ vendégfogadóba, gazdaság körüli illetve kastélybéli fogyasztásra, malomházba, árokásoknak, pintéreknek stb. fizetség gyanánt, adományokra, ajándékokra és még folytathatnám.

A Deductio és Summarium Tabellák segítségével az uradalmi kormányzó nyomon követhette a vagyon gyarapodását, a kiadások csökkenését, a bevételek növekedését, melyet egy jól megfogalmazott „Instructio” által sikerült véghezvinni. A szőlőből és a borból származó pénzüsszegek pedig jelentősek voltak a birtok életében. A szőlő tőkék valóban megfelelő mennyiségű tőkét termeltek az Uradalom számára.

6. Felhasznált források

Csoma Zsigmond: Kertészet és polgárosodás (Az európai szőlészeti-borászati ismeretek oktatása, szaktanácsadása a Georgikonban és a Keszthelyi Uradalomban a 18. sz. végétől a 19. sz. közepéig, Budapest, 1997)

Csoma Zsigmond: Szőlészeti, borászati hagyományok, a megújulás és a közösség kötelékében (Kapcsolatok, hatások, konfliktusok a Dunántúl és Európa között a 17. század végétől a 20. század elejéig), Debrecen-Budapest, 1994-1995

dr. Úrfi Péter: Számvitel lépésről-lépésre Gyakorlati jegyzet a „mezőgazdasági számvitel és pénzgazdálkodás”, illetve a „számvitel és pénzügy” tantárgyak tanulmányozásához, Keszthely, 1997, PATE-GMK SZTI Központ Nyomdája

Nagyváthy János: A' szorgalmatos mezei gazda, 1791,

Nagyváthy János: „Közönséges Instuctio a Mltgos Tolnai Gróf Festetics György Királyi Kamarás Uradalmiban gyakoroltatni szokott Gazdaságnak rendjén keresztül”, Keszthely, Kézirat, 1792,

Nagyváthy János: Magyar Practicus Termesztő. Magyar Practicus Tenyésztő, Szeged, 1984

Levéltári források:

MOL Festetics Családi Levéltár P 275 / 55. cs.

MOL Festetics Családi Levéltár P 276 / 50.

MOL Festetics Családi Levéltár P 276 / 51.

MOL Festetics Családi Levéltár P 276 / 52.

Internetes források:

Internet 1:

http://www.google.hu/imgres?q=nagyv%C3%A1thy+j%C3%A1nos&um=1&hl=hu&sa=X&tbas=0&biw=1366&bih=643&tbnid=xLsJLeK1QmVsRM:&imgrefurl=http://www.fgyvk.hu/eletrajzilexikon/index.php%3Fdir%3DN-NY&docid=hEb4oui7DVmYBM&imgurl=http://www.fgyvk.hu/eletrajzilexikon/N-NY/015_Nagyv%2525C3%2525A1thy_J%2525C3%2525A1nos.jpg&w=200&h=248&ei=YOCITtPCNMnvsgapgpmiAw&zoom=1&iact=hc&vpx=594&vpy=301&dur=1995&hovh=198&hovw=160&tx=7

[8&ty=107&sig=107255925301241494154&page=1&tbnh=148&tbnw=132&start=0&ndsp=24&ved=1t:429,r:11,s:0](http://www.google.hu/imgres?q=magyar+practicus+termeszt%C5%91&um=1&hl=hu&biw=1366&bih=643&tbnm=isch&tbnid=dJVXuUgm1pC8mM:&imgrefurl=http://bookline.hu/product/home!execute.action%3Fid%3D2100861600%26tabname%3Dantikvarium%26type%3D10%26_v%3DNagyvathy_Janos_Magyar_practicus_termeszt_Magyar_practicus_tenyeszteto_reprint_&docid=21xKRYCeMEYgwM&itg=1&imgurl=http://marvin.bookline.hu/product_tnimages_6/1283/TN6_1111008475673G.JPG&w=208&h=323&ei=LeOITsY0yMK0BrTyxeUN&zoom=1&iact=rc&dur=336&sig=107255925301241494154&page=1&tbnh=132&tbnw=85&start=0&ndsp=26&ved=1t:429,r:0,s:0&tx=25&ty=57)

Internet 2:

http://www.google.hu/imgres?q=magyar+practicus+termeszt%C5%91&um=1&hl=hu&biw=1366&bih=643&tbnm=isch&tbnid=dJVXuUgm1pC8mM:&imgrefurl=http://bookline.hu/product/home!execute.action%3Fid%3D2100861600%26tabname%3Dantikvarium%26type%3D10%26_v%3DNagyvathy_Janos_Magyar_practicus_termeszt_Magyar_practicus_tenyeszteto_reprint_&docid=21xKRYCeMEYgwM&itg=1&imgurl=http://marvin.bookline.hu/product_tnimages_6/1283/TN6_1111008475673G.JPG&w=208&h=323&ei=LeOITsY0yMK0BrTyxeUN&zoom=1&iact=rc&dur=336&sig=107255925301241494154&page=1&tbnh=132&tbnw=85&start=0&ndsp=26&ved=1t:429,r:0,s:0&tx=25&ty=57

Internet 3: <http://keszthely-utikalauz.hu/latnivalok/szendrey-julia-szulohaza-keszthely-91491.html>

NYILATKOZAT

Aláírással nyilatkozom arról, hogy a dolgozat saját munkám, a felhasznált irodalmat korrekt módon kezeltem, továbbá a munkámra vonatkozó jogszabályokat betartottam.

Keszthely, 2011.....

.....